

Pripomienky Ligy za ľudské práva

k návrhu Migračnej politiky Slovenskej republiky s výhľadom do roku 2025

LP/2020/385

V Bratislave dňa 24.09.2020

1. K návrhu všeobecne (ZÁSADNÁ PRIPOMIENKA):

Návrh Migračnej politiky tak ako bol predložený do MPK považujeme za **solídny základ pre verejnú diskusiu** o potrebách migračnej politiky SR na najbližšie obdobie, nie však za dokument pripravený na predloženie vláde SR.

Nakoľko dokument **nie je dostatočne konkrétny, nereaguje na súčasnú situáciu v oblasti migrácie dostatočne a nebol pripravený v súlade s princípmi otvoreného vládnutia a participácie**, navrhujeme vrátiť ho na prepracovanie a doplnenie.

Návrh sa síce odvoláva sa na svoju síce **úspešnú predchodkyňu Migračnú politiku s výhľadom do roku 2020**, avšak v porovnaní s ňou je veľmi všeobecný a vágny. V skutočnosti nepomenúva nové výzvy, ktoré so sebou situácia v roku 2020 prináša. Nielenže neobsahuje **žiadnu poriadnu situačnú analýzu, ale ani vyhodnotenie úspešnosti, či neúspešnosti opatrení navrhovaných v predchádzajúcej migračnej politike**. Tá bola podstatne konkrétnejšia čo do analýzy potrieb ako aj navrhovania opatrení. Navrhovaná politika **neobsahuje ani len zmienku o Imigračnom a naturalizačnom úrade, ktorého vznik predchádzajúca migračná politika predpokladala** (už v tom čase vychádzajúc z reálnej potreby agendu centralizovať a s celkom konkrétnymi úlohami). Zvážiť centralizovanie agendy migrácie na jednom mieste sa vláda SR zaviazala aj v programovom vyhlásení vlády SR zo dňa 30.4.2020. Návrh nevyhodnocuje, prečo k realizácii tohto plánu nedošlo, a **ignoruje programové vyhlásenie vlády**.

Návrh tiež nezohľadňuje obsah pripravovaného Národného integrovaného reformného plánu a jeho časti ktoré sa týkajú migrácie. Odporúčania tzv. plánu obnovy smerujú aj k vytvoreniu **fast-track systému, ktorý má uľahčiť príchod vysokokvalifikovaných zahraničných pracovníkov**. Najnovšia hospodárska stratégia Slovenska hovorí o výraznej a urgentnej **potrebe pracovných mobilit pre vysoko aj nízkokvalifikovaných, študentov, vedcov a výskumníkov**. Migračná politika to však vôbec nereflektuje.

V záujme internacionalizácie vedy a VŠ je potrebné **podporiť príchod zahraničných študentov a akademikov**. V oblasti vzdelávania má celý rad odporúčaní Mesa 10 vo svojom projekte a publikácii [To dá rozum](#), ktorý bol financovaný Ministerstvom vnútra SR v rámci operačného programu Efektívna verejná správa, ktoré zverejnili ich na jar 2020. Odporúčania by mali byť v migračnej politike s výhľadom so do roku 2025 premietnuté, nakoľko bez opatrení v oblasti uľahčenia príchodu týmto zahraničným študentom a akademikom nebude môcť zlepšenia v oblasti školstva dosiahnuť.

Aj Liga za ľudské práva vo svojom dokumente [Analýza migračnej, azylovej integračnej politiky SR](#), ktorý zverejnila v júni 2020 v rámci projektu Migračný kompas, ktorý bol rovnako financovaný Ministerstvom vnútra SR v rámci operačného programu **Efektívna verejná správa, ponúka množstvo odporúčaní vo vzťahu k migračnej politike**. Analýza bola vytvorená za rešpektovania princípov participácie, a podieľať sa na tvorbe odporúčaní sme prizvali aj migrantov samotných. Ministerstvu vnútra SR sme tento dokument posielali s tým, že sme verili, že sa naše odporúčania premietnu do obsahu novej migračnej politiky.

Doteraz nám Ministerstvo vnútra SR vždy zaslalo návrhy politik a legislatívne návrhy na pripomienkovanie na základe princípu partnerstva a participácie formou povinného rozdeľovníka. Sme rozčarovaní, že sa tak tentokrát nestalo, o MPK sme vôbec neboli informovaní.

Tvorba dokumentu bola zverená Riadiacemu výboru pre migráciu a integráciu cudzincov SR, ktorého riadnymi členmi nie sú mimovládne, ani medzinárodné organizácie, ani iné organizácie zastupujúce komunity migrantov. Na rokovanie Riadiaceho výboru pre migráciu a integráciu sme nikdy ani len ad hoc neboli prizvaní.

Migračná politika je verejnou politikou, ktorá by mali byť tvorená na rovnakých princípoch, ako je to v prípade iných verejných politik na úrovni štátu a EÚ. Jej tvorba by mal byť transparentná a otvorená aj verejnosti. Podľa nášho názoru **záväzné princípy otvoreného vládnutia a participácie pri tvorbe tejto verejnej politiky neboli dôsledne naplnené**.

Preto odporúčame **návrh ešte raz podrobiť verejnej diskusii a odbornému dialógu**, doplniť ho tak, aby zohľadňoval najnovšie pripravené koncepcné dokumenty a neignoroval potrebu inštitucionálnej reformy v podobe vybudovania Imigračného a naturalizačného úradu.

2. K úvodnej časti Ciele a princípy migračnej politiky (ZÁSADNÁ PRIPOMIENKA):

Navrhujeme v poslednom odseku za prvou vetou doplniť vetu, ktorá znie: „Za akútnu považujeme potrebu inštitucionálnej reformy pokrytia agendy migrácie a integrácie na Slovensku. Napriek existencii medzinárodných a vnútroštátnych štruktúr zabezpečujúcich realizáciu migračnej politiky doteraz sa nepodarilo zriadiť jednotný prierezový orgán umožňujúci z jedného miesta zabezpečovať úlohy súvisiace s komplexnou realizáciou migračnej politiky Slovenskej republiky pri zachovaní plnenia medzinárodných dohôd a záväzkov v oblasti medzinárodnej ochrany cudzincov. Preto je nevyhnutným cieľom vytvoriť Imigračný a naturalizačný úrad (ďalej len „INÚ“), ktorý v rámci výkonu činnosti štátnej správy zabezpečí najmä komplexné činnosti od legálneho vstupu cudzinca na naše územie cez povolenie jeho pobytu, resp. prvostupňové správne konanie vo veci medzinárodnej ochrany, integráciu do spoločnosti, až po možnosť žiadať o udelenie štátneho občianstva Slovenskej republiky. INÚ bude zároveň pravidelne vyhodnocovať implementáciu migračnej politiky (t. j. identifikovanie prekážok príchodu legálnych migrantov, problémy v integrácii, a pod.) a na základe týchto analýz bude v spolupráci so všetkými zainteresovanými rezortmi a organizáciamiprehodnocovať realizáciu migračnej politiky tak, aby čo najlepšie reflektovala meniacu sa situáciu v oblasti migrácie. INÚ sa navrhuje zriadiť ako samostatný úrad v rámci

Ministerstva vnútra Slovenskej republiky zlúčením jeho organizačných celkov alebo ich častí podieľajúcich sa na realizácii migračnej politiky Slovenskej republiky a prechodom relevantných kompetencií na Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky z ďalších rezortov podieľajúcich sa na plnení úloh migračnej politiky vrátane príslušného počtu funkčných miest pre štátnych zamestnancov a zamestnancov vykonávajúcich práce vo verejnom záujme v časovom horizonte do roku 2022.“

Naším všeobecným odporúčaním v spomínanej Analýze bolo zriadenie Imigračného a naturalizačného úradu. O tomto odporúčaní sme informovali ministra vnútra SR, ako aj štátneho tajomníka SR, v auguste sme o tejto téme usporiadali tlačovú konferenciu. Máme za to, že súčasné inštitucionálne nastavenie riadenia témy migrácie a integrácie nepokrýva potreby Slovenska. Kompetencie sú rozdrobené medzi viaceré ministerstvá alebo útvary v rámci jedného ministerstva (MV SR), z čoho vyplýva absencia holistického pohľadu a vízie na situáciu a potreby Slovenska v oblasti migrácie a integrácie. Štát nevytvára a neprezentuje aktuálne analýzy vo vzťahu k migrácii a integrácii, chýba nastavenie priorít a vízií (výnimkou je prijatie Stratégie pracovnej mobility). Téma migrácie a integrácie nemá jednoznačného „pána“.

Legislatívny návrh, ktorý sme predstavili vyššie je prevzatý z textu úspešnej Migračnej politiky SR (2011), avšak toto opatrenie nebolo dodnes zrealizované. Máme za to, že Programovým vyhlásením vlády SR zo dňa 30.4.2020 sa vláda SR zaviazala k tomu, že posúdi možnosti centralizovať tieto agendy na jednom mieste.

3. K úvodnej časti Ciele a princípy migračnej politiky vymeniť poradie druhého a tretieho odseku. Je namieste, aby pomoc a medzinárodná ochrana na základe medzinárodných záväzkov boli akcentované na prvom mieste, až následne realizácia nútených návratov.

(OBYČAJNÁ PRIPOMIENKA)

4. V časti 1. Legálna migrácia sa spomínajú iba priority pre oblasť ekonomickej riadenej migrácii. Štúdium a zlúčenie rodiny sa spomínajú iba v jednej vete. Nakoľko zlúčenie rodiny je pomerne častým dôvodom, pre ktoré cudzinci prichádzajú na naše územie, navrhujeme zakotviť priority aj v tejto oblasti. V záujme rozvoja školstva a internacionalizácie VŠ a vedy je potrebné zohľadniť aj odporúčania projektu To dá rozum (viď vyššie vo všeobecnom odporúčaní) ako prioritné oblasti.

(ZÁSADNÁ PRIPOMIENKA)

5. V časti 1. Legálna migrácia medzi prioritami sa za písm. f) dopĺňajú nové písm. g) a h), ktoré znejú: „g) zabezpečiť ochranu zahraničných zamestnancov pred pracovným vykorisťovaním,“ a „h) zabezpečiť prijímanie prísnych sankcií vo vzťahu k zamestnávateľom, ktorí nezákonne zamestnávajú alebo inak porušujú práva pracovných migrantov.“

(ZÁSADNÁ PRIPOMIENKA)

6. V časti 1. Legálna migrácia medzi prioritami nahradiť písm. h) týmto znením: „celkovo inštitucionálne posilniť personálne kapacity pri udeľovaní víz a povoľovaní pobytov, posudzovaní situácie na trhu práce, ako aj v oblasti integrácie cudzincov, jazykovo a interkultúrne kompetentnými osobami“.

(ZÁSADNÁ PRIPOMIENKA)

7. V časti 1. Legálna migrácia navrhujeme medzi priority doplniť:

- **pravidelné vyhodnocovanie** situácie v oblasti migrácie, identifikáciu trendov a nastavovanie opatrení podľa reálnych potrieb a zverejňovanie týchto vyhodnotení,
- prijímanie opatrení **v oblasti riadenia migrácie**, t.j. uľahčovanie príchodu cudzincov z určitých štátov, alebo s konkrétnou profesiou, v určitom odvetví hospodárstva, či s konkrétnou kvalifikáciou alebo vzdelaním a pod.,
- **mapovanie komunít cudzincov** na svojom území s cieľom lepšieho poznania ich potrieb a výziev,
- **zriadenie národnej informačnej platformy pre cudzincov** v rôznych jazykových verziách, ktorá bude slúžiť ako kľúčový a spoľahlivý zdroj informácií a orientácie cudzincov v oblasti migrácie.

(ZÁSADNÁ PRIPOMIENKA)

8. V časti 2. Emigrácia zo SR s dôrazom na návrat pracovnej sily navrhujeme medzi prioritami:

- v písm. a) za slovami „občanov“ doplniť slová: „a kvalifikovaných zahraničných pracovníkov, úspešne v SR integrovaných migrantov, zahraničných absolventov VŠ a SŠ a akademikov“ a na konci vety pred bodkočiarku slová: „a predchádzať emigrácii zo SR“
- v písm. b) slovo „následky“ nahradiť slovom „príčiny“.

(ZÁSADNÁ PRIPOMIENKA)

9. V časti 4 "Nelegálna migrácia a hranice" navrhujeme na konci prvej vety doplniť slová: "osôb v núdzi medzinárodnej ochrany a osôb bez štátnej príslušnosti".

(ZÁSADNÁ PRIPOMIENKA)

10. V časti 5. Readmisné dohody a návraty

Pri definovaní priorít navrhujeme, aby písm. f) znelo:

“f) realizovať vykonávanie spoločných kontrol zamestnávateľských subjektov za účelom zabezpečenia regulácie a monitorovania zamestnávateľských oblastí a identifikácie nelegálnej práce a nelegálneho zamestnávania, osobitne v súlade s ustanoveniami smernice Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2009/52/EC ktorou sa stanovujú minimálne normy pre sankcie a opatrenia voči zamestnávateľom štátnych príslušníkov tretích krajín, ktorí sa neoprávnene zdržiavajú na území členských štátov, ako aj ustanoveniami smernice Európskeho parlamentu

a Rady (EÚ) 2018/957/EC z 28. júna 2018, ktorou sa mení smernica 96/71/ES o vysielaní pracovníkov v rámci poskytovania služieb”.

(ZÁSADNÁ PRIPOMIENKA)

11. V časti 5. Readmisné dohody a návraty na konci štvrtého odseku posledná veta namiesto bodky pokračuje čiarkou a slovami: „aby zaistenie bolo aplikované len vtedy, ak nie je možné použitie iných menej prísnych opatrení.“

(ZÁSADNÁ PRIPOMIENKA)

12. V časti 5. V časti 5. Readmisné dohody a návraty navrhujeme medzi priority doplniť ďalšie písmená:

- **poznatie situácie v oblasti neregulárnej (nedokumentovanej) migrácie** umožní nastaviť opatrenia v tejto oblasti účinnejšie.
- vytvorenie podmienok pre efektívne **uplatňovanie tzv. alternatív zaistenia, osobitne pre rodiny s deťmi a iné zraniteľné osoby,**
- zavedenie systému účinného a **nezávislého monitoringu nútených návratov,**
- zavedenie účinného systému odškodňovania za ujmu spôsobenú nezákonným zaistením cudzincov.

(ZÁSADNÁ PRIPOMIENKA)

13. K časti 6. Boj proti obchodovaniu s ľuďmi

Navrhujeme v prvej vete v tejto časti odstrániť slová: „najmä v oblasti nelegálne migrácie“. Jasne odlíšiť obchodovanie s ľuďmi od nelegálnej migrácie. Nie je zrejmé, prečo sa o OSL debatuje v kontexte nelegálnej migrácie. Obchodovanie s ľuďmi a nelegálna migrácia ako taká nie sú vzájomne v kauzálnom prepojení, naopak, drvivá väčšina obchodovaných osôb nie sú neregulárni migranti.

Už v úvodnej časti Ciele a princípy migračnej politiky sa v druhom odseku uvádza, že obchodovanie s ľuďmi súvisí s nelegálnou migráciou. Navrhli by sme tam skôr uviesť „prevádzachstvo“, ktoré s nelegálnou migráciou priamo súvisí.

(ZÁSADNÁ PRIPOMIENKA)

14. K časti 6. Boj proti obchodovaniu s ľuďmi

Navrhujeme medzi priority v tejto časti:

- v písm. a) doplniť za „obchodovania s ľuďmi“ slová „medzi migrantmi“,
- v písm. b) doplniť na konci vety „**a nekriminalizovať obeť obchodovania s ľuďmi**“,
- doplniť nové písm. c), ktoré znie: „c) dôsledne aplikovať ustanovenia smernice Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2011/36/EÚ z 5. apríla 2011 o prevencii

obchodovania s ľuďmi a boji proti nemu a o ochrane obetí obchodovania s ľuďmi, najmä článku 8 smernice,“

- doterajšie písm. c) premenovať na d)
- a doterajšie písm. d) z návrhu odstrániť.

Migračná politika sa v tejto časti musí nevyhnutne venovať eliminácii tohto negatívneho javu, ktorého obeťami sa stávajú čoraz viac aj migranti. Súčasný návrh v písm. d) obsahuje prioritu, ktorá nemá dôvod byť súčasťou migračnej politiky, nakoľko nemá dopad na prevenciu negatívneho javu medzi migrantmi. Je naopak potrebné zdôrazniť smernicu EÚ a posilniť špecifická práva obetí OSL z radov migrantov, ktorí často ostávajú neidentifikovaní ako obeť OSL.

(ZÁSADNÁ PRIPOMIENKA)

15. V časti 7. Medzinárodná ochrana a nútená migrácia navrhujeme doplniť nový odsek v znení:

„Slovenská republika rešpektuje svoje záväzky vyplývajúce z Dohovoru o právnom postavení osôb bez štátnej príslušnosti a z Dohovoru o redukovaní počtu osôb bez štátnej príslušnosti.“

(ZÁSADNÁ PRIPOMIENKA)

16. V časti 7. Medzinárodná ochrana a nútená migrácia navrhujeme medzi priority doplniť:

- „začlenenie súčasného Migračného úradu pod Imigračný a naturalizačný úrad ako jeho **azylový odbor**,
- **vytvorenie chráneného samostatného bývania pre obeť násilia, traumatizované osoby, LGBTI a iné zraniteľné osoby spomedzi žiadateľov o azyl**; napriek nízkym počtom žiadateľom o azyl za ostatné roky narastala závažnosť takýchto osobitných prípadov,
- **zriadenie zariadenia určeného pre bývanie osôb, ktorým bola uložené opatrenie nahrádzajúce zaistenie a nevyhostiteľných osôb** (ktoré sa ocitli v hmotnej núdzi, avšak nemôžu z územia SR vycestovať z objektívnych dôvodov, pričom ich zaistenie je neúčelné (najmä rodiny s deťmi a iné zraniteľné osoby)),
- v horizonte najbližších 3 rokov **zavedenie konania o určenie postavenia osoby bez štátnej príslušnosti** v súlade so svojimi medzinárodnými záväzkami, a vytvorenie materiálnych podmienok pre osoby, ktoré čakajú na výsledok takéhoto konania,
- vzhľadom na trvalo nízku obsadenosť troch azylových zariadení v ostatných rokoch a súvisiacu nehospodárnosť ich celoročného prevádzkovania navrhujeme na realizáciu týchto návrhov uvoľniť **časť týchto nevyužitých kapacít**,
- vytvoriť **štátny integračný program** pre osoby s medzinárodnou ochranou,
- zlepšenie všeobecnej **informovanosti verejnosti o témach medzinárodnej ochrany**, vyvracanie hoaxov a dezinformácií

- hľadanie účinných možností **zapojenia sa do programov európskej solidarity v oblasti relokácií,**
- vytvorenie **presídľovacieho programu** pre osoby s medzinárodnou ochranou.“

(ZÁSADNÁ PRIPOMIENKA)

17. Navrhujeme časť 7 premenovať ako časť 3., nakoľko daná kapitola sa zaoberá medzinárodnými záväzkami SR vo vzťahu k osobám v núdzi medzinárodnej ochrany, a preto by mali mať prednosť pred takými oblasťami ako je napríklad readmisia a návrat.

(ZÁSADNÁ PRIPOMIENKA)

18. V časti 3. Integrácia navrhujeme medzi priority doplniť:

- zriadenie národnej informačnej platformy pre cudzincov v rôznych jazykových verziách, ktorá bude slúžiť ako **spoľahlivý zdroj informácií a orientácie cudzincov, aj pre oblasť integrácie**
- vzhľadom na značný nárast zahraničných zamestnancov, venovať osobitnú pozornosť problematike **pracovných podmienok pracujúcich migrantov,** možnému zneužívaniu ich zraniteľnej situácie zo strany zamestnávateľov, a pracovnému vykorisťovaniu,
- vzdelávanie a osvetu vo vzťahu k inšpektorátom práce, cudzineckej polícii a finančnej správe, aby **pri vyšetrowaní prípadov neoprávneného zamestnávania** dbali na ochranu práv migrantov a boli schopní identifikovať a vyšetrowať prípady **pracovného vykorisťovania,**
- **aktívne zapojenie odborov, podporiť aktivity zamestnávateľov** na podporu integrácie zamestnaných cudzincov a ich rodín, a podporovať dialóg medzi zamestnávateľmi a samosprávou o tom, ako nastavovať opatrenia na miestnej úrovni,
- **posilnenie úlohy škôl pri integrácii cudzincov,** pri výučbe slovenčiny, ale aj zapájaním rodičov detí cudzincov, osobitne s dôrazom na matky, ktoré sú na Slovensku na základe zlúčenia rodiny, nemôžu pracovať a často trpia osamelosťou,
- podporu pre rozvoj **multikultúrnych zručností pedagógov,** vrátane vytvárania školskej komunity a priestoru pre zmysluplné a bezpečné trávenie voľného času,
- zabezpečiť prístup k integračným opatreniam **aj pre občanov EÚ,**
- **aktívne zapájanie cudzincov** do tvorby a implementácie štátnych, ale aj miestnych politik a opatrení,
- prijatie opatrení na **predchádzanie nenávisti a intolerancie** voči moslimom, utečencom a migrantom,
- zlepšiť **informovanosť cudzincov** žijúcich v SR o **trestných činoch z nenávisti, dôvodoch diskriminácie a násilia páchaného na ženách a dievčatách,**
- zavedenie **štandardov pre overenie ovládania slovenského jazyka a všeobecných znalostí o SR** na účely žiadosti o **štátne občianstvo SR,** vrátane určenia úrovne

ovládania slovenského jazyka, prípravu a celoslovenské zjednotenie osnov a rozsahu skúšky a vykonávanie skúšky ovládania slovenského jazyka odborne spôsobilými osobami,

- zväziť umiestňovanie **maloletých detí bez sprievodu do centier pre deti a rodiny vo väčších mestách** kvôli infraštruktúre, dostupnosti služieb a blízkosti komunity, vrátane umiestňovania detí priamo do rodín,
- prijať takú zmenu právnej úpravy, ktorá **nebude diskriminovať** cudzincov, žiadajúcich o pobyt v SR za účelom zlúčenia rodiny, **na základe ich sexuálnej orientácie.**
- v zákone o obecnom zriadení a zákone o samosprávnych krajoch zakotviť, že **aj cudzinci s prechodným pobytom sú obyvateľmi samosprávy**, ktorí sa majú právo podieľať na výkone samosprávy, napriek tomu, že na Slovensku nemajú trvalý pobyt, pokiaľ platia v SR daň zo svojho príjmu, resp. majú v SR tzv. stredisko záujmov,
- pri **prerozdeľovaní verejných zdrojov na financovanie samospráv** navrhujeme zohľadniť aj počet cudzincov s prechodným pobytom, ktorí sú platiteľmi dane z príjmu na Slovensku podľa ich daňového domicilu, a počet cudzincov s prechodným pobytom, ktorí predstavujú sociálnodemografickú záťaž pre danú obec – t.j. školopovinné deti a osoby v seniorskom veku.
- v zákone o sociálnych službách zaviesť aj **tlmočenie do rôznych jazykov ako sociálnu službu** na účely plánovania poskytovania sociálnych služieb cudzincom, ktorí dostatočne nerozumejú po slovensky.
- **inštitucionalizovať profesiu kultúrneho mediátora/ interkultúrneho pracovníka**, tak aby bola zapísaná do katalógu Národnej sústavy povolání a Národnej sústavy kvalifikácií,
- v spolupráci s Ministerstvom spravodlivosti SR **inštitucionalizovať komunitné tlmočenie**,
- vzdelávanie samospráv v tom, **ako pracovať s cudzincami na svojom území** (“outreach”), ako ich zapájať do miestnych aktivít, ako s nimi komunikovať, a ako využívať služby komunitného tlmočenia a kultúrnej mediácie, vrátane vyčlenenia finančných prostriedkov na pokrytie týchto služieb,
- vytvárať na úrovni samosprávy personálnu kapacitu **pre kontaktný ústredný bod pre cudzincov** žijúcich v danej samospráve, ktorý rozumie pobytu a integrácii cudzincov v SR, ako aj pre komunitné tlmočenie a interkultúrnu mediáciu, vrátane plánovania verejných zdrojov a uchádzania sa o projektové financovanie na tento účel
- podporiť vznik **úvodných uvítacích balíčkov** s dôležitými informáciami o fungovaní samosprávy a iných úradov a inštitúcií na miestnej úrovni, o právach a povinnostiach obyvateľa, vrátane webových stránok, letákov a iných informačných kampaní; vo viacerých jazykových verziách.

- organizovanie **kurzov slovenského jazyka** vrátane využívania knižníc, škôl a školských zariadení, ako aj iných kultúrnych inštitúcií vo svojej správe v procese integrácie cudzincov
- organizovanie **kurzov sociálno-kultúrnej, občianskej a právnej orientácie** pre cudzincov,
- zlepšovanie informovanosti o **aktívnom a pasívnom volebnom práve** vo voľbách do miestnej samosprávy,
- poskytovanie **poradenských služieb na lokálnej úrovni**, najmä pokiaľ ide o právne postavenie, sociálne veci, rodinné veci, zamestnávanie, uznávanie kvalifikácie a podobne,
- **zahrnutie cudzincov do služieb, ktoré už na miestnej úrovni sú poskytované** (samosprávou ale aj špecializovanými organizáciami napríklad pomoc obetiam domáceho násillia, školské kluby, centrá voľného času, turistické kluby a pod.).

(ZÁSADNÁ PRIPOMIENKA)